

jelenleginél 3–5 m-rel mélyebb volt. Elsősorban a Szent György-forrás és a Hegyestető lábánál feltörő források vize töltötte föl. A víz felfogására gátakat építettek. A déli falszakaszban megtalált széles keresztfal folytatása duzzasztógátként elzárta a domb és a hegy közötti természetes vízlefolyó árkot, és a várdomb megkerülésére kényszerítette a források és a patakok vizét. A XV. századra teljesen kiépült a vizesárok, amely a külsővár kvaderekkel burkolt magas várfala (scarpe) és az árok külső fala (contra-scarpe) között ölelte körül a várat. A források vize tehát falazott mederben ömlott a vizesárkokba a nyugati oldal közepén, hogy azután az ellentétes oldalon távozzon, és a tó melletti Szinva-patakba ömöljön.

A szerző ezután a diósgyőri vár építéstörténetével foglalkozik példamutató tömörséggel, ám minden lényeges adatra kiterjedő figyelemmel. Helyesen állapítja meg, hogy míg Anjou királyaink székhelyeiken (Diósgyőr, Zólyom) nagy, négy-szegletes alaprajzú várakat építettek a XIV. században, addig a magyar főurak birtokain ilyen rendszerű várról ebből az időből nem tudunk. Aligha véletlen, hogy később, éppen a XIV. század végén és a XV. század legelején a ténylegesen hatalomra került két család, a Kanizsaiak (Kismarton) és a Garaiak (Siklós) négyszárnyú kastélyokat építenek, mintegy ezzel is utánozva királyukat. A fentiekhez sorolhatjuk még az Ozorai Pipó által épített Ozora és Újlaki Miklós várpalotái várát is.

Kétségtelen tény, hogy a diósgyőri vár a magyar, de az egyetemes várépítésetörténetének is az egyik, legtisztább rendező elvek szerint épült, és legértelemesebbül megmaradt példája. Érdemes volt tehát a szerzőnek rászánnia életének legiava idejét.

Kőhegyi M.

Erdély története. Főszerkesztő: Köpeczi Béla, szerkesztők: Makkai László, Mócsy András, Szász Zoltán. Akadémiai Kiadó. Budapest 1986. 1945 lap, 783 fekete-fehér, 127 színes kép, 58 térkép, 38 táblázat, 27 ábra.

Tanulmányok, könyvek sora jelzi, hogy a magyarországi kutatás mindig megkülönböztetett figyelmet fordított Erdély történetének beható megismerésére. Az utóbbi hetven év során is – megannyi nehézség, gátló tényező ellenére. Mégis valamiféle – megkésített, de nem elkészt – mérföldkönek tekinthető az Erdély történetéről készült háromkötetes monográfia. Elsősorban természetesen tudományos, de bizonyos értelemben kultúrpolitikai mérföldkönek is. Mégpedig oly módon, hogy a nagylélegzetű munka éppen tudományos erőnevei – a forrásanyag teljeskörű számbavétele, illetve objektív interpretálása – révén kapott aktuálpolitikai jelentőséget. Ugyanis a tényszerű feldolgozás – olykor konkrét hivatkozások, utalások nélkül is – szinte pontról pontra korrigálja az elmúlt évtizedek Erdélyre vonatkozó téves, gyakorta tudatosan meghamisított történelmi teóriáit. A megjelenés időpontja pedig egyfajta közvetett tiltakozás Erdély kultúrtörténelmi emlékeinek a nyolcvanas évek közepe táján már szomorú gyakorlattá vált tudatos pusztítása ellen. A szakmai körök, még inkább a közvélemény valahogy így (is) tekintettek a hazai történettudomány e jelentős vállalkozására. Ebből is következik: ritkán tapasztalható széles körű sajtóvisszhang kísérte a munkát, majd a megjelenését követő egy éven belül tudományos konferencián vitázták meg erőnevei és hiányos-

ságait, illetve több szakember új adatokkal és vizsgálati szempontokkal egészítette ki a három kötet egyes fejezeteit (vö. Századok 122 (1988) 474–482; Tanulmányok Erdély történetéről (szerk.: Rácz István). Debrecen 1988).

A három részben megjelent monográfia első kötete a kezdetektől 1606-ig (szerzői: Barta Gábor, Bóna István, Makkai László, Mócsy András, Tóth Endre, Vékony Gábor), a második 1606-tól 1830-ig (szerzői: Péter Katalin, Trócsányi Zsolt, R. Várkonyi Ágnes), a harmadik pedig 1830-tól napjainkig (szerzői: Köpeczi Béla, Miskolczy Ambrus, Szász Zoltán) tekint át Erdély történetét. Pontosabban: nem csupán a földrajzilag meghatározott Erdélyt, hanem azon kapcsolódó területeket is (Partium, Délkelet-Alföld), amelyek részévé váltak Erdély korábbi történetének, illetve kötődnek jelenkorához.

Miután majd fél évszázada jelent meg utoljára Magyarországon e térségről teljességre törekvő, igényes történelmi összefoglalás, a tárgyalt munka talán legnagyobb erőneve, hogy (felhasználva a hazai és a határainkon kívüli kutatás újabb adatait is) igen részletes áttekintést ad Erdély politika-, gazdaság- és művelődéstörténetéről. Olyan, mindenki számára érthetően megírt tudományos értékelést, amely komplex megközelítéssel több ponton tisztáz – vagy legalábbis megkísérelti azt – nyitott kutatási kérdéseket, konkrét bizonyítékokra építve cáfol megalapozatlan teóriákat.

Ami utóbbiakat illeti, fontos szerepet kaptak a mű régész szerzői. Mócsy András és Tóth Endre révén a román történetírás által képviselt dáko-román kontinuitási elmélet tartathatlanságának sokoldalú, tárgyi és írásos forrásokra épülő bizonyításában (32–106. o.), illetve Bóna István révén a honfoglaló magyarság erdélyi letelepedését megelőző időszak etnikai és társadalmi képének hiteles felvázolásában (174–194. o.). Itt jegyezzük meg: a tudományos nézetek konfrontációját is biztosító szerkesztési elv érvényre jutását az is példázza, hogy Bóna I. (198–216. o.) – főleg régészeti adatokra építve – egyszerűen történi, míg Makkai L. – elsősorban írott források alapján – (235–284. o.) szakaszos honfoglaló betelepülést tételez fel. Egyébként az ellentmondó következtetések nem a „kétféle” forrásanyag jellegéből, sokkal inkább felfogásbeli-interpretációs különbségekből adódnak, amit talán az is jelez, hogy régészeti megfigyelések, leletek alapján Makkaiéhoz hasonló eredményre jutott más is, amit Bóna – úgy tűnik joggal – elutasít (576–577. o.) Tény, az imént említett, s egyébként fontos megállapítások nem a tárgyalt kötetben kaptak először nyilvánosságot. Többesgükről már korábban kialakult a magyar kutatás álláspontja. Attól válnak hangsúlyossá, hogy az erdélyi föld korai népeinek sorsa – széles körű forrásbázisra építve, a szomszédos régiók eseményeivel összefüggésben – a történelmi folyamatok teljességében tárul fel a monográfia első fejezeteiben.

Mindez csak részben igaz az őskori részre, amely terjedelmét illetően ugyancsak szűkreszabott, s nem csupán a forrásanyag eltérő jellege miatt, kicsit „kilóg” a nagylélegzetű munkából. Talán éppen azért, mert a kiváló felkészültségű szerző, Vékony Gábor, nagyon is alkalmazkodni akart a későbbi korok megszokott feldolgozási stílusához, s végülis sajátos felfogású rövid őskori történetet írt. Ugyanis miközben néhány mondatos jellemzéssel maradéktalanul felsorolta a kutatás által jól-rosszul meghatározott kultúrákat és csoportokat, utalva tér- és időbeli lokális (ritkábban regionális) kapcsolatterületekre, mellőzte egy-egy korszak általános bemutatását, a településtörténelmi, gazdaságtörténelmi, életmódbeli jellemzők és azok változásainak következetes nyomonkísérését. De nem kaptak kellő hangsúlyt azok a természetföldrajzi

adottságok, s a környező, illetve távolabbi vidékek azon „etnikai és hatalmi” viszonyai sem – a korai vaskort kivéve –, amelyek alapvetően befolyásolták azt, hogy Erdély területén az őskor különböző szakaszaiban milyen folyamatok és hogyan játszódtak le. Tehát az szenvedett csorbát, ami a monográfia egészének egyik fő pozitívuma: adott időszak komplex bemutatása.

Ismerve az ilyen munkák szigorú követelményeit, s az ebből fakadó, olykor megoldhatatlannak tűnő nehézségeket, az imént mondottakat nem annyira kritikai élel, inkább azzal a szándékkal vetettük papírra, hogy hangsúlyozhassuk: változatlanul törekednünk kell olyan őskori összefoglalások metódusának kikísérletezésére, amelyek nem „kötelező bevetőként”, hanem szerves egységként kapcsolódnak a most tárgyalhoz hasonló, jövőbeni történeti áttekintésekhez. Persze ehhez az is szükséges, hogy a „nagyközönségnek” is szánt munkák szerzői mellőzzék a kutatás általánosan elfogadott eredményeitől lényegesen eltérő – adott helyen kellően nem bizonyítható – elképzeléseiket. (Ilyeneket az Erdély története első fejezetében is találunk, mint pl. a Felsőőr–Domahida–Ópályi típusú bronz raktárleletek földbe kerülésének az i. e. I. évezred elejére keltezése, vagy a korai vaskori Vekerzug-csoport dákokhoz kapcsolása.)

Bár szerzőnként kisebb-nagyobb eltérések tapasztalhatók, minden szempontból hasznos a mű bő, nevezzük így: kommentált irodalomjegyzéke. A teljességre törekvés igénye ál-

talánosan jellemző, míg az első kötet e részében mindemellett számos fontos magyarázó, illetve polemizáló megjegyzés is található. A könyv használhatóságát részletes személy- és helységnevmutató, valamint az illusztrációk jegyzéke segíti elő. Ami pedig utóbbiakat illeti, a fényképek többnyire jól egészítik ki a szöveget, illetve a szó valódi értelmében illusztrálják a kort. A fekete-fehérek változó, a színesek általában jó minőségben (a régészeti tárgyak kivételével). Nagyon hiányzik viszont egy „modern” hegy és vízrajzi színes térkép (korábbiak vannak), amint egy természettörténeti-földrajzi vázlat is a kötetek elejéről.

Több évtizedes hiányt pótol és széles körű, őszinte érdeklődést elégített ki az Akadémia Kiadó az Erdély története színvonalas megjelenítésével. (Nemrégiben napvilágot látott a munka helyenként korrigált, rövidített magyar, s a külföldiek számára fontos információkkal kiegészített német nyelvű változata is.) Bízunk abban, hogy Erdély távoli és közelmúltjának – amely évszázadokon át összefonódott a magyar nép történetével – ezen feldolgozása elindítója lesz annak, amit így fogalmaz meg bevezetőjében a mű főszerkesztője: „Örömmel üdvözlénk annak lehetőségét is, ha... román, szász és magyar történészek együtt írják meg Erdély történetét, és együtt mondanák el azt, ami közös és eltérő népeink fejlődésében és ennek megítélésében.”

Kovács T.